

Dávid Géza

Csankilköprüszü (*Çankilköprüsü*), azaz a szentgáli híd

Az 1664-es dunántúli hadműveletek során az oszmán erők többek között a „Szigetvártól két órányira keletre” eső „Csankilköprüszünél” (*Çankilköprüsü*), is állomásoztak.¹ Főparancsnokuk, az 1661-től 1676-ig nagyvezír Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa² itt kapta meg május 25-én Jentür (alkalmanként Pantur)³ Haszán kanizsai pasa⁴ egyik levelét, amelyet az ostromlott várból⁵ küldött.

<https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2022.1.137>

¹ *Krieg und Sieg in Ungarn. Die Ungarnfeldzüge des Großwezirs Köprülüzáde Fázil Ahmed Pascha 1663 und 1664 nach den „Kleinodien der Historien” seines Siegelbewahrers Hasan Ağa.* Übersetzt usw. von Erich Prokosch. (Osmanische Geschichtschreiber, 8.) Graz–Wien–Köln, 1976, 184–185, 274. – Ugyanez a változat felbukkan a szóban forgó munkára nagy mértékben támaszkodó Szilahdár krónikájában (Szilahdár Findiklili Mehmed aga, *Szilahdár tárihi*. I. Isztanbul, 1928, 332) is, s ezt a kiadó, Ahmed Refik további kommentár nélkül *Csanaklarra* (*Çanaklar*), azaz ’agyagedények’-re ’javította’ (Szilahdár, *i. m.*, 332/3. jegyzet).

² Róla röviden ld. Abdülkadir Özcan, Köprülüzáde Fázil Ahmed paşa. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXVI. Ankara, 2002, 260–263.

³ Néhány elbeszélő kútfőben Jantur vagy Jentür formában szerepel, de például Szilahdár kiadásában többször is Panturt találunk (Szilahdár, *i. m.*, 327, 331, 332, 336), míg máskor Janszirt (Szilahdár, *i. m.*, 339). A Mehmed Halife művét mai törökre egyszerűsítő kutató Vintür, Jenzür és Pantor alakokat sorol fel. Ld. Mehmet Halife, *Tarih-i Gilmanî*. Sadeleştiren Kâmil Su. (Kültür Bakanlığı, 1000 Temel Eser, 74.) Isztanbul, 1976, 111. E mű kritikai kiadásában Vintörként látjuk viszont: Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife, Tarih-i Gilmanî*. Doktora tezi (Marmara Üniversitesi). Isztanbul, 2000, 89. Fekete Lajos fordításában (Mehmed Chalife »Târich-«-ja az 1625–1664. évek eseményeiről. *Hadrtörténelmi Közlemények* 26 [1925] 408) Jantor áll, lehetséges variánsként. Evlija Cselebi egy halandzsaszerű harci dalt (a publikált szövegben így: *jentür jüntür tür jelleli vaj [yentür yüntür tür yelleli vaj]*) tulajdonít neki, amely nevének is magyarázata lehet. Ld. Sudár Balázs, *Pécs 1663-ban. Evlia cselebi és az első részletes városleírás*. (Források Pécs Történetéből, 4.) Pécs, 2012, 109. Ennek alapján a névalak eldőltnek látszik, bár bennem felvetődött, hogy talán zöngétlenítve a magyar *pandúr* rejlik mögötte. Ennek korabeli oszmán iratokban való megjelét Fekete Lajos említi (Lajos Fekete, *Die Siyâqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung. Beitrag zur türkischen Paläographie mit 104 Tafeln*. I. [Bibliotheca Orientalis Hungarica, 7.] Budapest, 1955, 59). – Abba most nem megyek bele, de szerintem mindenképpen további vizsgálatot igényel, hogy Jentür Haszán azonos-e Jakováli Haszán pasával, amint azt Sudár Balázs (*i. m.*, 109) véli. Ld. még Sudár Balázs, Egy kisiklatott hadjárat. Fázil Ahmed pasa nagyvezír 1664. évi hadműveleteiről. In: *A szentgotthárdi csata és a vassári béke. Oszmán terjeszkedés – európai összefogás*. Szerk. Tóth Ferenc–Zágorhidi Czigány Balázs. Budapest, 2017, 280.

⁴ Krónikás tanúság szerint az illetőre 1663. július 1-jén szállt Kanizsa ügyeinek intézése. Ld. Johann Strauß, *Die Chronik des 'Isazade. Ein Beitrag zur osmanischen Historiographie des 17. Jahrhunderts*. (Islamkundliche Untersuchungen, 108.) Berlin, 1991, 68; feltehetőleg Mehmet Halife, *i. m.*, 111 alapján. A hivatalos iratokban július 7–16. közötti dátummal esik szó a kinevezéséről, sajnos csak Haszánként (ld. Fekete Lajos, A berlini és drezdai gyűjtemények török levéltári anyaga. *Levéltári Közlemények* 6 [1928] 293, Nr. 90, 92). Nem nagyon vált be, hiszen egyes szerzők szerint „Zerinvár építése miatt a haragos Köprülü megfojtatta az addigi pasát, és helyébe Alit hívta vissza Ázsziából”. Ld. Szukits Nándor, Kanizsa vár története. In: *Adatok Zala vármegye történetéhez*. I. Szerk. Bátorfi Lajos. Nagykanizsa, 1876, 40 (vö. Íszazáde értesülésével [Strauß, *i. m.*, 79], aki szintén a nevezett kivégzéséről szól).

⁵ Kanizsát 1664. április vége felé kezdték el vívni a szövetséges hadak.

Ezt az információt Mühürdár Haszán aga krónikája tartalmazza.⁶ E mű korai közlétevéje és németre fordítója, Erich Prokosch nem fűzött megjegyzést a megnevezéshez, még annak második, *köprüszü* (*köprüsü*) tagjához sem, amely egyértelműen török; jelentése: 'hídja'. A *Csankil* (*Çankil*) szóval bizonyára nem tudott mit kezdeni – hiszen ilyen török nyelvi elemet nem találhatott, s magyarból sem tudhatta megfejteni. Be kell vallanom, ez nekem sem sikerült, nem is sikerülhetett, minthogy ilyen vagy ehhez hasonló szó nincs a nyelvünkben.

Ugyanennek a forrásnak újabban elkészült török kritikai kiadásában a kérdéses hely kétféleképpen bukkan fel. Először *Csankal* (*Çankal*, tudományos átírásban *Çankal*), másodszer viszont *Szankal* (*Sankal*, tudományosan *Şankal*) formában, mindkétyszer – Prokoschhoz hasonlóan – azonosítási kísérlet nélkül.⁷ De ezen a nyomon elindulva eljuthatunk a megoldáshoz. Megítélésem szerint összetett szóval állunk szemben, amelynek első fele nem más, mint *Szent*. Tény, hogy az első hangnak a magas hangrendű szavakban használatos *sz*-szel kellene lejegyezve lennie, amint azt az ilyen előtagú helynevek esetében a szandzsák-összeírásokban látjuk (a mássalhangzóval kezdődő személyeknél *Szen*, a magánhangzóval indulóknál *Szent* alakban). De egy krónikában ennyi tévedést megbocsáthatunk. Kisebb hibát ejtett a másoló a második résznél is: itt a mély hangrendű szavakban szokásos *k*-t veláris *g*-re kell cserélnünk (az effajta ingadozás más kéziratokban is előfordul). Az eredmény ekként *Szen-Gál*, azaz *Szent Gál*.

Ezt a települést a 16. században is megtaláljuk a Baranya megyei Szentlőrinc-től délre, 1554 és 1582 között elég szép számú adózával.⁸ A gondos hely-

⁶ Bár számunkra ennek most nincs komolyabb jelentősége, meg kell jegyeznünk, hogy a mű szerzősége kérdésében némi bizonytalanság tapasztalható. A „pecsétör” fogalmazványát ugyanis valaki bizonyos mértékben átírta, részben kiegészítette, Prokosch (*i. m.*, 12–13) szerint meglehetősen alacsony színvonalon, s neki köszönhető az eltorzított (hely)névalakok is. A stilizáló személyt többnyire Erzurumlu Oszmán dedeként emlegetik. Összességében úgy látom, két külön műről van szó, de Oszmán apó az elsőt is némiképpen rajta hagyta a keze nyomát. Ld. többek között Vojtech Kopčan, Ottoman Narrative Sources to the Uyvar Expedition 1663. *Asian and African Studies* 7 (1971) 97–98; Abdülkadir Özcan, Cevâhirü't-tevârih. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. VII. İstanbul, 1993, 434–435; Sudár Balázs, Török források Zrínyi-Újvár bevételéről. In: *Zrínyi-Újvár emlékezete*. Szerk. Hausner Gábor–Padányi József. Budapest, 2012, 66; Mühürdár Hasan ağa, *Cevahirü't-tevarih*. [Haz.] Ebubekir Sıddık Yücel. (Asitan Yayınclık, 56, Araştırma-inceleme serisi, 18.) Sivas, 2013, 13–17. Tény azonban, hogy az Erzurumlu Oszmán dedeknek tulajdonított szövegből hiányzik a Csankilköprüszü név (ld. Arslan Boyraz, *Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa devrinde [1069–1080] vukuatı tarihi. Transkripsiyon ve değerlendirmesi*. Yüksek lisans tezi [Marmara Üniversitesi]. İstanbul, 2002, 40).

⁷ Mühürdár Hasan ağa, *i. m.*, 205.

⁸ A térségről fennmaradt összes szandzsák-összeírásba bekerült: İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu defteri 441, fol. 34v (1546); Tapu defteri 443, fol. 45v–46r (1552); Tapu defteri 1012, fol. 39v (1570); Tapu defteri 585, fol. 51v–52r (1579), illetve København, Det Kongelige Bibliotek, Cod. turc. Rotulus V, fol. 53r–v. Az állami adót fizetők: Káldy-Nagy Gyula, *Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai*. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 103.) Budapest, 1960, 27, Nr. 112. Váárosszentgál és Magyarszentiván 1940-ben egyesült, azóta Királyegyháza. A minket érdeklő rész a település északi felét alkotta: *Baranya megye földrajzi nevei*. I. Szerk. Pesti János. Pécs, 1982, 867, 870 (a 149. számon szereplő Királyegyházához tartozó térképek).

történeti anyaggyűjtésben az alábbi tétel fontos ismereteket nyújt: „Szigeti ut: Török ut. Ma már nem létező, valószínűleg középkori kereskedelmi és marhajátó út. Szentkirály felől ért Szentgál határába, s kevés kitéréssel Ny-nak tartva Pöszer, Szentdénés és Szentgál hármashatárán fahíd vezetett át az Okor folyón. Töltésen haladó földút volt. A II. József-kori felvételen 1784-ben: »Ruinierte Strasse nach Sziget«. – P[esty Frigyes] sz[erint] »a temetőtől nem messze éjszaknyugatra oly töltések láthatók, melyek egykor itt létező országútra mutatnak«. A mély talajművelés miatt nyomvonala már csak légi úton lenne felderíthető.”⁹ Ezúttal beszédesnek tarthatjuk a „Török út” megnevezést. Ezen keresztül vonulhattak és ennek közelében táborozhattak le az oszmán erők.

A vonatkozó 18–19. századi kataszteri térképeken jól kirajzolódnak az említett út és a Szentgál területét érintő vízfolyások találkozási pontjai.¹⁰ Ezek közül a keletebbre esőnél még hidat is bejelöltek a második felmérést készítő alapos szakemberek (lásd az ábrát), de nagy valószínűséggel a másik helyen is megkönnyítette valamilyen építmény az átkelést.

Elmondhatjuk tehát, hogy a Pécsről induló hadak nem a legegyszerűsebb úton haladtak Szigetvár felé, hanem kisebb kitérőt tettek dél felé. Kérdés, mennyire viselte meg ott tartózkodásuk Szentgál népességét. Félő, hogy nem a legszebb emlékeket hagyták maguk után, sőt azt sem zárhatjuk ki, hogy ekkor kezdték az ottaniak elhagyni a falut.¹¹

* * *

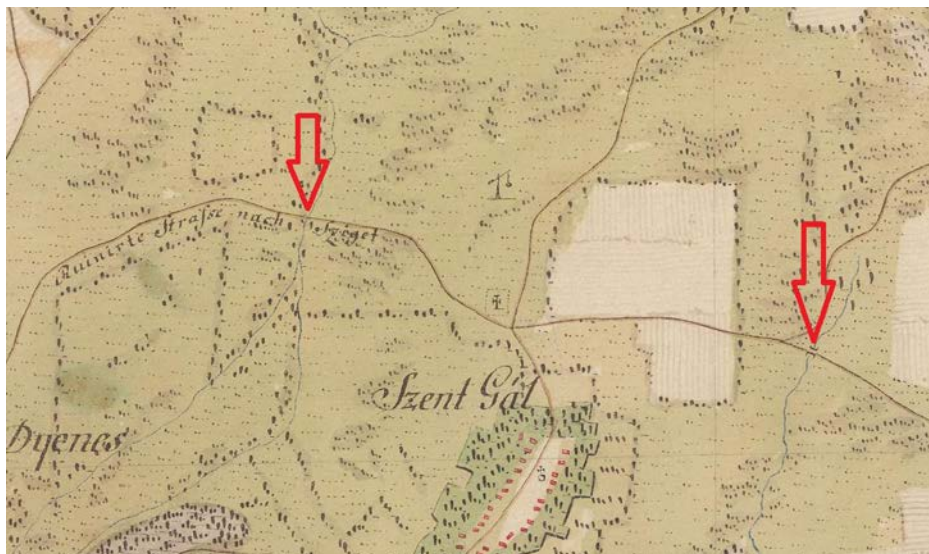
Napjainkban számos magyar témájú könyv, cikk és krónikakiadás jelenik meg Törökországban. Ezek szerzői sajnos gyakran a legalapvetőbb földrajzi ismeretekkel sem rendelkeznek, s – tisztelet a kivételnek – semmilyen erőfeszítést sem tesznek a hely- és személynevek azonosítására.¹² A fenti sorok arra mutatnak példát, hogy némi utánajárással még egy nagyon eltorzított toponima korabeli megfelelője is megtalálható.

⁹ *Baranya megye földrajzi nevei*. I. 872, Nr. 112. Magyar forrásokban is feltűnik, alkalmanként „elneptelenedettként”, ami valószínűleg csak annyit jelent, hogy nem sikerült lakóitól beszédni a járandóságokat. Ld. Timár György, *Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai, 1546–1565*. Pécs, 1989, 106, 142, 151, 211, 300, 364, 383.

¹⁰ <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1995035.1021287069%2C5781103.1454515355%2C2004126.331180375%2C5784576.252924244;> <https://maps.arcanum.com/hu/synchron/firstsurvey-hungary/secondsurvey-hungary/?bbox=1997739.3595928147%2C5782334.009123861%2C2000749.0675815435%2C5784326.149173544&map-list=1&layers=147&right-layers=5> (2022. június 7.). Nagyon köszönöm Kitanics Máténak, hogy megkereste és egymás mellé illesztette a vonatkozó térképeket (ezt tartalmazza a második hivatkozás), illetve elkészítette az ábrát.

¹¹ Ezt mások a visszafoglaló háborúk idejére teszik, így: <https://kiralyegyhaza.hu/a-falutnete/> (2022. június 10.), sajnos hivatkozás nélkül.

¹² Elrettentők például Mustafa İşik ezen publikációi: *XVI. yüzyılda Osmanlı hakimiyetinde Budin*. İstanbul, 2018; Uő, 1570 yılında İstanbul Belgrad sancağında erbâb-i timar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (2020) 2138–2152.

1. ábra. Utak és átkelési lehetőségek a Baranya megyei Szentgál falu határában az első katonai felmérés (1782–1785) idején